

แนวคิดสาธารณะของพื้นที่สาธารณะในเมือง

Public Concepts of Urban Public Space

ศุภชัย ชัยจันทร์* และณรงค์ชน ไล่ประกอบทรัพย์**
Supachai Chaijan and Narongpon Laiprakobsup

บทคัดย่อ

พื้นที่สาธารณะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเมืองที่ส่งเสริมให้เกิดคุณภาพชีวิตและรองรับความต้องการที่หลากหลาย ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจทั้งจากมุมมองสถาปัตยกรรม การออกแบบชุมชนเมือง สังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ ผ่านทฤษฎีที่เกี่ยวข้องที่มีอิทธิพลต่อทิศทางการมองพื้นที่สาธารณะ จุดประสงค์ของบทความนี้เป็นการทบทวนแนวความคิดการศึกษาความเป็นสาธารณะของพื้นที่สาธารณะทางกายภาพจากมุมมองที่หลากหลายในเมือง

จากการศึกษาพบประเด็นที่น่าสนใจจากนักคิดที่หลากหลายความคิดอย่าง อาเร็นท์ (Arendt, 1958) ที่กล่าวว่า “พื้นที่สาธารณะ” เป็นพื้นที่ของการแสดงออกของสังคมประชาธิปไตย ส่วนฮาเบอร์มาส (Habermas, 1989) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ทำให้เกิดปริณทลสาธารณะ แบบใหม่ผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารอย่างเสรีที่ส่งผลให้เกิดการลดทอนและทำลายความเป็นประชาธิปไตยทางกายภาพของพื้นที่สาธารณะที่เป็น “พื้นที่จริง” ลง นำไปสู่การสูญเสียการเป็นพื้นที่สาธารณะและไม่ส่งผลดีต่อคุณภาพชีวิตสาธารณะในเมืองอย่างต่อเนื่อง เมื่อพิจารณาถึงบริบทเมืองในปัจจุบันจะพบว่าทุกวันนี้ชีวิตสาธารณะมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับระหว่างความเป็นสาธารณะและความเป็นส่วนตัวบนพื้นที่สาธารณะนำมาสู่แนวคิดที่น่าสนใจของเบนน์ และกัส (1983) ที่เสนอต้นแบบแนวคิดเพื่อค้นหาความแตกต่างระหว่าง “สาธารณะ” และ “ส่วนตัว” ด้วยหลักเกณฑ์ 3 ส่วน ได้แก่ การเข้าถึงตัวแทนและผลประโยชน์

ผลจากการศึกษาพบว่าเงื่อนไขสำคัญในการนิยามความเป็นสาธารณะนั้นมีความสัมพันธ์ของคู่ตรงข้ามอย่าง “สาธารณะ” และ “ส่วนตัว” บนพื้นที่สาธารณะทางกายภาพที่ต้องพิจารณากับหลักเกณฑ์ 3 ส่วนที่กล่าวมาแล้ว บนพื้นที่สาธารณะร่วมกับพื้นที่สาธารณะทางสังคมที่เป็นอีกปัจจัยในการสร้างสรรค์พื้นที่สาธารณะในเมืองสมัยใหม่

* นักศึกษา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

E-mail: tans_ton@hotmail.com

** อาจารย์ประจำ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

(บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ในหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้าง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์)

ABSTRACT

Public space is a critical element of the city which promotes and supports quality and diversity of life. To enhance understanding of the concept of urban public space requires integrated perspectives from various fields: architecture, urban design, social sciences, history, and geography. This study aims to examine theories concerning with the concept of publicness of urban space from physical dimensions.

The study finds interesting points of variously significant thoughts from many thinkers such as Arendt's public sphere (1958), which lies in a place of civil expression. Habermas (1989) moreover mentioned that social change produces a new kind of public sphere that is produced by free communication technology that reduces and destructs the democratization of the physical public space of spatial reality. This technological phenomenon constantly results in loss publicness and quality of public life on public space. Considering the current context, public life relates to dialectics of 'public' and 'private' on a public space. According to the concept of the public and the private on public space, Benn and Gaus Gaus (1983) proposed the remarkable model concept to distinguish differences between public and private spaces with three conditions: access, agency, and interest.

The study result finds out that a key definition of publicness concerns with dialectical relationships between the public and the private on physical public space. Being publicness of space could consider criteria of access, agency, and interest on a public space which cooperate with social space as another factor, in order to generate public space in a contemporary city.

คำสำคัญ: พื้นที่สาธารณะ ความเป็นสาธารณะ การเข้าถึง ตัวแทน ผลประโยชน์บนพื้นที่

Keywords: Public Space, Publicness, Access, Agency, Area Interest

บทนำ

พื้นที่สาธารณะเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของเมืองซึ่งส่งเสริมให้เกิดคุณภาพชีวิตและรองรับความต้องการที่หลากหลายในเมือง ในประเด็นของพื้นที่สาธารณะนั้นถูกตั้งคำถามและนิยามกันมากมาย ศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกันไม่ว่าจะในแวดวงสังคมศาสตร์ ภูมิศาสตร์ สถาปัตยกรรมและการออกแบบเมือง ซึ่งครอบคลุมถึงการศึกษาเชิงวัฒนธรรมของพื้นที่ ในบทความนี้มีจุดประสงค์หลักในการทบทวนแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่สาธารณะที่มีบทบาทสำคัญในชีวิตสาธารณะภายในเมือง คำว่า “สาธารณะ” (Public) ตามความหมายในพจนานุกรม Oxford English Dictionary และ Longman English Dictionary ให้คำอธิบายถึงการเกี่ยวข้องกับผู้คนทุกๆ คน กลุ่มคนต่างๆ ไปที่รวมถึงชุมชนและมีความหมายตรงข้ามกับคำว่า “ส่วนตัว” (Private) ส่วนในความเห็นของมาดานีพัวร์ (Madanipour, 1996) กล่าวว่า คำว่า สาธารณะ นั้นเกี่ยวข้องกับผู้คนในทุกๆ ระดับตั้งแต่ชุมชน เมือง ประเทศ รัฐ ซึ่งมีความหมายในลักษณะชุมชนระดับโลก ในส่วนของคำว่า “พื้นที่สาธารณะ” (Public Space) ถูกอธิบายโดยทั่วไปว่าเป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทุกๆ คน เปิดรับ สามารถเข้าถึงได้หรือแบ่งปันร่วมกันกับสมาชิกทุกๆ คนในชุมชน และถูกจัดเตรียมด้วยภาครัฐเพื่อสาธารณชน ดังนั้น พื้นที่สาธารณะจึงเป็นพื้นที่ที่สามารถเข้าถึงได้ในเชิงกายภาพซึ่งสามารถ

มองเห็นได้จากทุกคนและมีการเข้าถึงได้มากกว่าพื้นที่ส่วนตัว ยกตัวอย่างเช่น ทางเท้า ถนน สวนสาธารณะ ลานชุมชน ลานเมือง เป็นพื้นที่สาธารณะที่สามารถเข้าใช้พื้นที่ได้โดยไม่ต้องขออนุญาต แต่ในการให้ความหมายนี้ยังไม่เพียงพอต่อการอธิบายถึงคุณลักษณะของพื้นที่สาธารณะที่มีความหลากหลายของเมืองสมัยใหม่ ในมิติเชิงสังคมพื้นที่ที่สาธารณะเป็นพื้นที่ในการพบปะกันของกลุ่มคนที่มีความหลากหลายตา อย่างที่ฟรานซิส (Francis, 1989) เชื่อว่าพื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่รวมตัวของกลุ่มคนที่หลากหลายที่มีปฏิสัมพันธ์กันในสังคมที่สะท้อนถึงลักษณะเฉพาะของแต่ละชุมชนนั้นๆ ในการนิยามพื้นที่สาธารณะนั้นจึงควรพิจารณาเพิ่มเติมถึงพัฒนาการของพื้นที่ ลักษณะการใช้พื้นที่ การแสดงตัวตนผ่านพื้นที่ คุณค่าเชิงสังคม และลักษณะการเป็นสถานที่ในแต่ละช่วงเวลาของยุคสมัย จากที่กล่าวมาข้างต้นนำไปสู่คำถามที่ว่าพื้นที่สาธารณะมีเพื่อใคร และในบทความนี้มุ่งศึกษาทำความเข้าใจแนวคิดความเป็นสาธารณะของพื้นที่สาธารณะในมิติของการเข้าถึง (Access) มิติของความเป็นตัวแทน (Agency) และมิติเชิงผลประโยชน์ (Interest) บนพื้นที่เชิงกายภาพที่มีความแตกต่างระหว่างสาธารณะและส่วนตัวผ่านพื้นที่สาธารณะ

พื้นที่สาธารณะ: แนวความคิดและทิศทางการศึกษา

การศึกษาที่ผ่านมาจากมุมมองหลายๆ สาขาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่สาธารณะทั้งจากมุมมองสถาปัตยกรรม การออกแบบชุมชนเมือง สังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะในประเด็นต่างๆ ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจควรพิจารณาควบคู่ไปด้วย การศึกษานี้มุ่งทำความเข้าใจแนวคิดของคู่ตรงข้าม “สาธารณะ” และ “ส่วนตัว” จากทฤษฎีที่เกี่ยวข้องที่มีอิทธิพลต่อทิศทางการมองพื้นที่สาธารณะอย่างฮานน่า อาเร็นท์ (Hannah Arendt, 1958), เจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jürgen Habermas, 1989) และ สแตนลีย์ เบนน์ และ เจอรัลด์ กัส (Stanley Benn, Gerald Gaus, 1983) ในการศึกษาความเป็นสาธารณะผ่านทฤษฎีเหล่านี้

ตามที่ไม่เคิล บริลล์ (Michael Brill, 1989) ได้เขียนถึงพื้นที่สาธารณะนั้นประกอบด้วยพื้นที่ทางกายภาพที่สัมพันธ์กับชีวิตสาธารณะซึ่งเข้าถึงได้และมีกลุ่มคนผู้ใช้ที่หลากหลายใช้พื้นที่ร่วมกันทั้งที่มีส่วนร่วมและร่วมสังเกตการณ์ โดยเป็นพื้นที่ทางสังคมที่คนทั้งในระดับบุคคล กลุ่มเพื่อน ครอบครัว ชุมชนเมืองเข้าด้วยกันและรองรับความต้องการเพื่อผลประโยชน์ต่อสาธารณะ ซึ่งมีความหมายในนิยามของนักปรัชญาประชาธิปไตย ฮานน่า อาเร็นท์ (1958) ที่กล่าวว่าพื้นที่สาธารณะในความหมายที่เป็นอาณาบริเวณสาธารณะ เป็นพื้นที่ของการแสดงออกของสังคมประชาธิปไตย ส่วนเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (1992) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ผ่านมาจากกลุ่มคนชั้นกลางที่มีสิทธิเสรีภาพที่มีบทบาทสำคัญทำให้เกิดปริณิชนสาธารณะ (Public Sphere) แบบใหม่ผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารอย่างเสรีที่ส่งผลให้เกิดการลดทอนและทำลายความเป็นประชาธิปไตยทางกายภาพของพื้นที่สาธารณะที่เป็น “พื้นที่จริง” ลง ซึ่งเป็นสิ่งที่ดอน มิทเชล (Don Mitchell, 1995), ไมเคิล ซอร์คิน (Michael Sorkin, 1992), ไมค์ เดวิส (Mike Davis, 1990) และมาร์กาเร็ท คราวฟอร์ด (Margaret Crawford, 1995) ได้ชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์ของการเกิดสถานะ “The End of Public Space” ของพื้นที่สาธารณะ ส่วน เท็ด คิวเลียน Ted Kilian (2003) อ้างถึงสิ่งที่เจน จากอบส์ (Jane Jacobs, 1994) อธิบายถึงสถานการณ์ที่เสื่อมถอยของพื้นที่สาธารณะที่ไร้ชีวิตชีวา รวมไปถึงงานเขียน “The Fall of Public Man” ของริชาร์ด เซ็นเนทท์ (Richard Sennett, 1980) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความล้มเหลวของพื้นที่สาธารณะภาคเอกชน (Privatization of Public Space) ที่มุ่งเน้นผลประโยชน์ทางการตลาดเป็นหลักผ่านบทความในประเด็นที่พื้นที่สาธารณะนั้นถูกสร้างบนแนวคิดของ “Disneyfication and Privatization of Public Space” ซึ่งทำให้เห็นถึงการที่นักวิชาการจากหลายๆ สาขาอธิบายถึงการเสื่อมถอยและนำไปสู่การสูญเสียการเป็นพื้นที่สาธารณะตามที่ควรจะเป็นและส่งผลต่อคุณภาพชีวิตสาธารณะที่ตกต่ำลงอย่างต่อเนื่อง

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงพัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขทางกายภาพ การเมือง และสังคม ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะที่สำคัญของพื้นที่สาธารณะ ที่ตรงข้ามกับพื้นที่ส่วนตัว โดยที่มาดาเนียฟวร์ (2003) ให้ความหมายของสาธารณะ ในลักษณะที่กลุ่มคนจำนวนมากที่อยู่ใกล้กันมีความคิดที่เป็นสาธารณะร่วมกัน ซึ่งประกอบเป็นชุมชนหรือรัฐเดียวกัน ในบทความนี้ตั้งข้อสังเกตถึงความเข้าใจเชิงอุดมคติที่ว่า โดยทั่วไปพื้นที่ของเอกชนนั้นถูกควบคุมการใช้พื้นที่โดยกฎหมายข้อบังคับต่างๆ ส่วนพื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่สำหรับทุกคนในชุมชนที่ไร้กฎข้อบังคับใดๆ แต่เมื่อพิจารณาถึงบริบทปัจจุบันจะพบว่าทุกวันนี้ชีวิตสาธารณะมีความเชื่อมโยงเกี่ยวข้องกันระหว่างความเป็นสาธารณะและความเป็นส่วนตัวทั้งที่มีความสอดคล้องและขัดแย้งกันบนพื้นที่สาธารณะเดียวกัน ซึ่งมาร์ค ฟรานซิส (1989: 150) อธิบายในบทความ Control as a Dimension of Public-Space Quality ถึงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่สาธารณะและการจัดการนั้นเชื่อมโยงกับรูปแบบชีวิตสาธารณะที่เปลี่ยนแปลงอันส่งผลต่อพัฒนาการการออกแบบและการจัดการของพื้นที่สาธารณะ ดังนั้น พื้นที่สาธารณะประเภทใหม่ที่เกิดขึ้นนั้นจึงเกิดพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงตามลักษณะการใช้พื้นที่และระบบการจัดการของพื้นที่ มาร์ค ฟรานซิสยังนิยามเพิ่มเติมถึง คำว่า สาธารณะ ในบริบทเมืองสมัยใหม่ว่าเป็นตัวแทนของรัฐ (State) และสังคม (Society) ส่วนคำว่าส่วนตัว เป็นตัวแทนของการตลาด (Market) และความเป็นบุคคล (Persons) แสดงให้เห็นว่าการให้ความหมายนั้นมีความเข้าใจถึงธรรมชาติของพื้นที่สาธารณะที่แตกต่างกันไป และยังเป็นเหตุผลสำคัญในการขยายความรู้ความเข้าใจความเป็นสาธารณะของพื้นที่สาธารณะในบริบทปัจจุบัน

ชาร์ลส์ กูดเซลล์ (Goodsell, 2003) ได้แบ่งหมวดแนวความคิดของพื้นที่สาธารณะไว้ในบทความ The Concept of Public Space and Its Democratic Manifestations เพื่อแสดงความแตกต่างซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบแนวคิดของพื้นที่สาธารณะของชาร์ลส์ กูดเซลล์

	<i>Political Philosophy and Democratic Theory</i>	<i>Urban Planning and Design</i>	<i>Political Interpretation of Architecture</i>
Reference	A social realm	An urban site	A public building
Focus	Public discourse	Urban life	Social meaning
Issues	Alienation and state sponsorship	Revival or replacement	Intimidation or identification

ที่มา: (Goodsell, 2003)

ส่วนแรก เป็นการมองถึงปัจจัยหลักของปริณิณทลสาธารณะ คือการเข้าถึงที่เป็นสากล (Universal Access) เช่นเดียวกับพื้นที่ทางสังคม (Universal Access as a Social Realm) ที่ผู้คนสามารถแสดงออกถึงการกระทำที่เป็นสาธารณะภายใต้เงื่อนไขของสังคมเดียวกัน ในมุมมองนี้เป็นการมองพื้นที่สาธารณะในเชิงสังคม (Socially-oriented) ที่สอดคล้องกับการนิยามพื้นที่สาธารณะของอาเร็นท์ (1998) ที่ว่า “บรรยากาศของการแสดงออกในเรื่องสาธารณะเป็นสิทธิของพลเมือง”¹ รวมถึงความคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะของฮาเบอร์มาส (1992) ที่อธิบายปริณิณทลสาธารณะว่า

¹ Arendt ให้นิยามพื้นที่สาธารณะตอนหนึ่งว่าเป็น “the sphere of public action to democratic citizenship”. (Arendt. 1958: 7-8.)

สาระสำคัญอยู่ที่การสื่อสารที่เป็นกลาง² ดังนั้น ในนิยามของปริณทลสาธารณะในหมวดนี้จึงมุ่งทำความเข้าใจพื้นที่สาธารณะในขอบเขตของความเป็นรัฐและความเป็นสังคมที่เป็นองค์รวมเดียวกันโดยให้ความสำคัญกับความเท่าเทียม (Unity) และความเท่าเทียม (Equality) กันของสังคม

ส่วนที่สอง เป็นมุมมองของการวางผังเมือง กูดเชลล์ (2003) กล่าวถึงพื้นที่สาธารณะนั้นเกี่ยวข้องกับ การสร้างพื้นที่เปิดโล่งทางกายภาพเพื่อทำให้เกิดความสัมพันธ์กับลักษณะการใช้ที่เป็นสาธารณะและเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีให้กับคนในเมือง จากมุมมองนี้จะสังเกตได้ว่าพื้นที่สาธารณะบางพื้นที่นั้นไม่ได้รองรับการใช้งานเพียงแค่นั้นพื้นที่นั้นนันทนาการ พักผ่อน ของชุมชนเท่านั้น แต่ในบางกรณียังกลายเป็นพื้นที่ที่รองรับและแสดงบทบาทของการเป็นสถานที่เชิงการเมืองด้วย (Low, 2000) มากไปกว่านั้น สตีเวน คาร์ (Carr, 1992) มองว่า “พื้นที่” กับประสบการณ์ของคนนั้นสามารถเชื่อมต่อกันในเรื่องของความทรงจำในอดีต ยกตัวอย่างเช่น พื้นที่ทางประวัติศาสตร์กับพื้นที่สาธารณะในเมืองที่ให้ผู้คนมีประสบการณ์ร่วมกับเมืองทั้งพักผ่อน นันทนาการ และการเมืองตามช่วงยุคสมัย อีกนัยหนึ่ง พื้นที่ต่างๆ เหล่านี้ยังทำหน้าที่เชื่อมโยงการเข้าถึงกับพื้นที่อื่นๆ ภายในเมืองเข้าด้วยกัน แม้กระทั่งถนนสายหลักกลางเมืองที่กลายเป็นพื้นที่จัดแสดงมหรสพ การละเล่น งานแสดงศิลปะ ถนนคนเดิน ตามเทศกาลประจำปี ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางกายภาพระหว่าง คน พื้นที่ และลักษณะการใช้งานที่เป็นสาธารณะได้เป็นอย่างดี

ส่วนที่สาม กูดเชลล์ (2003) มองพื้นที่สาธารณะในฐานะที่เป็นสถาปัตยกรรมสาธารณะ (Public Architecture) โดยอ้างว่ารูปแบบการออกแบบของพื้นที่เชิงสัญลักษณ์มีผลต่อการเป็นพื้นที่ที่แสดงอำนาจทางการเมืองดังจะเห็นได้จากอาคารสาธารณะ อาคารราชการและอาคารประเภทอนุสาวรีย์นั้น มีความหมายเชิงสังคมที่ผูกติดกับความทรงจำและการเข้าถึงพื้นที่กายภาพเชิงสัญลักษณ์ของผู้คนในเมือง

เห็นได้ว่าปริณทลสาธารณะเป็นพื้นที่ที่มีแนวคิดในมิติที่หลากหลาย ก่อรูปขึ้นจากทั้งความคิดเห็นสาธารณะและความคิดเห็นที่เป็นปัจเจกเข้าด้วยกันผ่านพื้นที่สาธารณะทางกายภาพของเมือง อย่างที่เห็นได้ชัดเจนกับบทบาทของพื้นที่สาธารณะที่เป็นที่รวมตัวกันของผู้คนอย่างโอกรา (Greek Agora) ในสังคมกรีกโบราณจนถึงพื้นที่โล่งสาธารณะในปัจจุบันอย่างเช่น พื้นที่ลานโล่ง จัตุรัสเมือง สวนสาธารณะ และพื้นที่สาธารณะอย่างสกาฟา (Coffee House) ที่เริ่มต้นตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ 16 ของเมืองต่างๆ ในยุโรป (Madanipour, 2004) ซึ่งสะท้อนถึงบรรยากาศสาธารณะผ่านพื้นที่ทางกายภาพของเมืองที่ถือเป็นต้นแบบของพื้นที่สาธารณะที่แท้จริงที่ผู้คนมีประสบการณ์ร่วมกันเกิดเป็นชีวิตสาธารณะ อย่างที่ฮาเบอร์มาสอธิบายว่าเป็นตัวแทนของความเป็นสาธารณะ (Representative Publicness) ดังนั้นบทความนี้จึงศึกษาทำความเข้าใจแนวความคิดของพื้นที่สาธารณะจากแนวคิดของฮาเร็นท์ ฮาเบอร์มาส สแตนลีย์ เบนน์ และ เจอราลด์ กัส เป็นแนวทางการศึกษาในการวิพากษ์ถึงความเป็นสาธารณะของพื้นที่สาธารณะในลำดับต่อไป

ทฤษฎีปริณทลสาธารณะของฮานน่า อาเร็นท์ (The Public Sphere Theory of Hannah Arendt)

ฮานน่า อาเร็นท์ (1958: 52) นิยามพื้นที่สาธารณะเป็น “Public Space as the Common World” ที่เกิดขึ้นจากการที่ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างมีส่วนร่วมซึ่งเป็นโลกที่มีการแบ่งปันกัน ในทฤษฎีนี้มองว่า โลก (World) ไม่ได้หมายถึงโลกมนุษย์ (Earth) หรือธรรมชาติ (Nature) หากแต่เป็นโลกในส่วนที่สัมพันธ์กับวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น (Human Artifact) ซึ่งหมายถึง ความสัมพันธ์ที่ดำเนินไปแล้วทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้ในสังคม เช่น ในโลกที่มนุษย์สร้างความสัมพันธ์ในแบบสังคมมวลชน (Mass Society) รวมกันและแยกกันซึ่งฮาเร็นท์อธิบายว่าอาณาบริเวณสาธารณะ

² พื้นที่ปริณทลสาธารณะถูกขยายความเข้าใจในประเด็นของ “Essentially a Medium of Public Communication” (Habermas and the Public Sphere.)

เหมือนกับโต๊ะ (Table) ที่มีผู้คนนั่งล้อมวงร่วมกันที่ประกอบด้วยคนที่มีความสัมพันธ์กันและคนที่แยกตัวจากคนอื่น แม้ว่าจะนั่งอยู่ในโต๊ะเดียวกัน ดังนั้นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นพร้อมๆ กันในโลกแบบนี้คือ การอยู่ร่วมกัน (Together) มีความสัมพันธ์กัน (Relate) และในขณะที่เดียวกันก็มีการแบ่งแยกกัน (Separate) นอกจากนี้ อาเร็นท์ได้นิยามเพิ่มเกี่ยวกับคำว่า สาธารณะ ว่ามีความเป็นลักษณะของชุมชนทางการเมืองที่ผู้คนตระหนักถึงการดำรงอยู่ร่วมกัน ทำให้เกิดชุมชนทางการเมืองบนพื้นฐานของความแตกต่างหลากหลายซึ่งเชื่อมโยงด้วยการพูดคุยกันในประเด็นสาธารณะที่เป็นความเห็นและความสนใจร่วมกัน โดยพื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่ทางกายภาพที่มีผลประโยชน์ร่วมกันสามารถมองเห็นได้และเข้าถึงได้จากสมาชิกทุกคนในชุมชน แสดงให้เห็นถึงรูปแบบเชิงความสัมพันธ์ระหว่างอาณาบริเวณสาธารณะและอาณาบริเวณส่วนตัวในแนวคิดของการอยู่ร่วมกัน (Being Together) บนเงื่อนไขของการแบ่งปันผลประโยชน์สาธารณะ (Public Interest) บนพื้นที่เดียวกัน

อาเร็นท์นิยามหลักเกณฑ์สำคัญของอาณาบริเวณสาธารณะไว้ 3 หลักเกณฑ์ดังนี้ (1) พื้นที่เข้าถึงได้ทุกคน (2) พื้นที่สามารถใช้ได้ทุกคน (3) เป็นพื้นที่ถาวร จากหลักเกณฑ์ข้างต้น ลูอิส ไดจ์สตราร์ (Dijkstra, 2000) ตีความอาณาบริเวณสาธารณะเพื่อเป็นการนิยามหลักเกณฑ์ของพื้นที่สาธารณะ มีประเด็นดังนี้ (1) ไม่แบ่งแยกกีดกันทางสังคม (2) ระดับของการยอมรับในเสรีภาพส่วนบุคคลในพื้นที่สาธารณะ และ (3) คุณค่าทางอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

ทฤษฎีปริมณฑลสาธารณะของเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (The Public Sphere Theory of Jürgen Habermas)

“We call events and occasions ‘public’ when they are open to all, in contrast to closed or exclusive affairs”
Jürgen Habermas

การศึกษาพื้นที่สาธารณะที่ผ่านมาโดยอาศัยทฤษฎีของ เจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jürgen Habermas) เริ่มจากแนวคิดของวิวัฒนาการของปริมณฑลสาธารณะ ในศตวรรษที่ 18 ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาเป็นพื้นที่ประชาธิปไตยในสังคมสมัยใหม่ ฮาเบอร์มาสอธิบายถึงปริมณฑลสาธารณะในความหมายที่สอดคล้องกับอาเร็นท์ว่าเป็นอาณาบริเวณของการสนทนาและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่มีผลประโยชน์สาธารณะร่วมกันซึ่งปริมณฑลสาธารณะนั้นมีลักษณะสำคัญของการเข้าถึงได้จากทุกคนโดยไม่มีกีดกันในการแลกเปลี่ยนสื่อสารกัน (Habermas, 1974) จากทัศนะดังกล่าวทำให้เห็นว่าการนิยามพื้นที่สาธารณะต้องสามารถเข้าถึงได้จากทุกคนและเป็นพื้นที่ประชาธิปไตยเชิงอุดมคติที่เป็นการรวมกันของสาธารณะและส่วนตัว รวมถึงการเป็นพื้นที่ที่สามารถเกิดการวิพากษ์วิจารณ์ในสังคมเมืองเดียวกันได้ ซึ่ง กูดเชลล์ (2003: 363) ระบุถึงปริมณฑลสาธารณะของฮาเบอร์มาสว่าเป็นพื้นที่ที่เป็นตัวกลางของการสื่อสารสาธารณะที่สำคัญ โดยมีความเชื่อมโยงพื้นที่สาธารณะตามแนวคิดของอาเร็นท์ว่า เป็นพื้นที่ของการแสดงออกทางการเมืองของผู้คนในเมือง

ฮาเบอร์มาสยังนิยามถึงปริมณฑลสาธารณะนั้นเกี่ยวข้องกับควมมีเหตุผล (Rationality) ระบบทุนนิยม (Capitalism) และความเป็นสมัยใหม่ (Modernity) ซึ่งนำไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยโดยอาศัยทั้งวาทกรรมและการมีส่วนร่วมซึ่งเห็นที่จอห์น บรูค (Brooke, 1998: 52) แย้งว่าในความเป็นจริงนั้น ปริมณฑลสาธารณะของฮาเบอร์มาสนั้นเป็นพื้นที่ชั่วคราวและเป็นพื้นที่ที่ผูกติดกับวาทกรรมเชิงเหตุผลทางสังคม ที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันในลักษณะเป็นการเกิดขึ้นของชนชั้นกลางในสังคม อีกทั้งยังชี้ให้เห็นถึงว่าปริมณฑลสาธารณะของฮาเบอร์มาสนั้นไม่ได้เป็นเหมือนพื้นที่ที่ถูกนิยามไว้ทั้งหมด แต่อย่างไรก็ตาม ฮาเบอร์มาสชี้ให้เห็นว่าอิทธิพลของระบบทุนนิยมและการเกิดรัฐเสรีนิยม ทำให้ปริมณฑลสาธารณะกลายเป็นพื้นที่ตัวแทนในการต่อรอง ระหว่างประชาสังคมกับรัฐ แนวความ

คิดนี้กลายเป็นรูปแบบของชนชั้นกลางในสังคมสมัยใหม่ ที่มีการผลิตสร้างปริณิชนวิทยาเฉพาะกลุ่มชนชั้นกลางในปัจจุบัน ที่ทำให้เกิดการนิยามพื้นที่สาธารณะเชิงสังคมที่มีขนาดใหญ่ ที่มีการรองรับลักษณะทางกายภาพและโครงสร้างสังคมที่แสดงออกถึงเสรีภาพ (Lofland, 1973) ซึ่งทำให้เกิดพื้นที่รองรับในรูปแบบนันทนาการ พื้นที่รองรับการพักผ่อน พื้นที่รองรับกิจกรรมของชุมชนต่างๆ เกิดขึ้นเป็นพื้นที่สาธารณะทั้งที่เป็นพื้นที่กายภาพ (Physical Access) พื้นที่ที่มองเห็นได้ (Visual Access) และพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Access) ที่เข้าถึงได้ซึ่งตอบสนองความต้องการของชีวิตเมืองสมัยใหม่

การศึกษาที่ผ่านมานักวิชาการหลายๆ สาขาได้เพิ่อนิยามพื้นที่สาธารณะแบ่งประเด็นออกเป็น 2 ลักษณะคือ พื้นที่สาธารณะทางกายภาพที่จับต้องได้และพื้นที่สาธารณะเชิงการเมืองที่เป็นนามธรรม ในส่วนของมุมมองของ Anne Vernez-Moudon (1990) นักวิชาการสาขาสถาปัตยกรรมและออกแบบชุมชนเมืองให้ความสำคัญเรื่องของคุณภาพของพื้นที่สาธารณะในการเป็นพื้นที่ที่ถูกสร้างสรรคด้วยการรับรู้พื้นที่ผ่านตัวสถาปัตยกรรม ประเภท ขนาด และกิจกรรมของพื้นที่สาธารณะที่รองรับลักษณะการใช้ที่ดินของเมืองในย่านต่างๆ จากทัศนะดังกล่าวทำให้เห็นได้ว่าพื้นที่สาธารณะเป็นตัวแทนของพื้นที่ทางการเมืองในแนวคิดของอาเร็นท์และอาเบอร์มาสซึ่งในการมองพื้นที่ในแนวคิดของทั้งสองเป็นการมองพื้นที่ที่เป็นกายภาพและที่เป็นนามธรรมที่ไม่ได้อ้างอิงถึงเพียงตำแหน่งที่ตั้งและความเป็นสถานที่ซึ่งกลายเป็นโครงสร้างที่ทำให้เกิดการเป็นสถาบัน (Institutions) องค์กร (Organizations) มากกว่าการนิยามพื้นที่เพียงแค่ลักษณะกายภาพในเมือง ส่วนนักสังคมเมืองและนักภูมิศาสตร์เมืองมองว่าพื้นที่สาธารณะนั้นเป็นแกนหลักสำคัญของการสร้างประสบการณ์ของเมืองที่กลายเป็นพื้นที่ที่ทุกๆ คนมารวมตัวกัน พบปะ สังสรรค์ เกิดเป็นการสื่อสารขึ้น ซึ่งยังกลายเป็นข้อตกลงในการออกกฎ ข้อบังคับ กฎหมายร่วมกัน และมากไปกว่านั้นพื้นที่กลายเป็นตัวแทนเชิงสัญลักษณ์ของความเป็นสาธารณะของชีวิตเมือง

ต้นแบบแนวความคิดของสแตนลีย์ เบนน์ และ เจอราลด์ กัส (Stanley I. Benn, Gerald F. Gaus)

เบนน์ และกัส (1983) เสนอต้นแบบ (Model) แนวคิดเพื่อค้นหาความแตกต่างระหว่างสาธารณะ และส่วนตัว ด้วยหลักเกณฑ์ 3 ส่วน: การเข้าถึง (Access) ตัวแทน (Agency) ผลประโยชน์ (Interest) บนพื้นฐานสาธารณะทางกายภาพ

หลักเกณฑ์แรก การเข้าถึงนั้นยังประกอบด้วย 4 เกณฑ์ย่อยที่ลงรายละเอียดในการนิยามถึงพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัว เกณฑ์ย่อยที่หนึ่ง คือ การเข้าถึงเชิงกายภาพ ที่เป็นการเข้าถึงสู่สภาพแวดล้อมทางกายภาพบนหลักเกณฑ์ที่ว่าพื้นที่สาธารณะเปิดสำหรับทุกคน เป็นสถานที่ที่ทุกคนมีสิทธิในการใช้พื้นที่ ในแนวคิดของ เบนน์ และกัส ยังให้ความเห็นว่า สถานที่และพื้นที่ (Places and Spaces) นั้นจะเป็นสาธารณะเมื่อผู้คนเข้าถึงได้และพื้นที่จะกลายเป็นพื้นที่ส่วนตัวเมื่อมีการใช้สิทธิเหนือพื้นที่ในการเลือกสรรผู้คนที่ถูกอนุญาตและถูกกีดกันในการเข้าใช้สถานที่ และพื้นที่ดังกล่าว อย่างไรก็ตาม จากนิยามดังกล่าวพื้นที่ส่วนตัวนั้นสามารถเข้าถึงได้และมีสิทธิในการใช้พื้นที่ได้จากทั้งที่เป็นบุคคลหรือกลุ่มคนจากหลายๆ กลุ่ม ทั้งนี้ต้องอยู่บนเงื่อนไขของการปฏิเสธหรือได้รับอนุญาตให้มีสิทธิในการเข้าถึงพื้นที่ เกณฑ์ย่อยที่สอง คือ การเข้าถึงกิจกรรมและการมีปฏิสัมพันธ์ (Access to Activities and Intercourse) จากหลักเกณฑ์นี้พื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่ที่มีการแลกเปลี่ยนเชิงกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นกระบวนการทำให้เกิดความสามารถในการเข้าถึงพื้นที่ได้จากทุกๆ คนในการเลี้ยงไม่ให้เกิดสิทธิพิเศษที่ทำให้เป็นพื้นที่ส่วนตัว เกณฑ์ย่อยที่สาม คือ การเข้าถึงข้อมูล (Access to Information) ที่สัมพันธ์กับการควบคุมของการเผยแพร่ข้อมูล เบนน์ และกัส มองว่าข้อมูลนั้นจะเป็นข้อมูลส่วนตัวถ้าข้อมูลนั้นอยู่ภายใต้การควบคุม ในทางกลับกัน ข้อมูลจะเป็นสาธารณะได้ถ้าข้อมูลนั้นถูกเผยแพร่ต่อสาธารณะ เกณฑ์สุดท้าย คือ การเข้าถึงทรัพยากร (Access to Resources) ตามความหมายนี้ทรัพยากร

ที่เป็นสาธารณะนั้นเป็นของทุกคนในสังคมและสาธารณชนสามารถใช้ได้ในฐานะที่เป็นทรัพยากรสาธารณะ ในทางกลับกัน ทรัพยากรจะไม่ใช่สาธารณะถ้ามีการหวงห้ามหรือถูกจำกัดการใช้งานโดยบางคนหรือบางกลุ่ม ในเกณฑ์นี้ทำให้เกิดคำถามว่าใครเป็นผู้ควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรซึ่งมีผลต่อการกำหนดพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ส่วนตัว

หลักเกณฑ์ที่สอง ตัวแทน ตามแนวคิดของ เบนน์ และกัส ความเป็นสาธารณะหรือความเป็นส่วนตัวนั้น ถ้าตัวแทนแสดงบทบาทเหมือนเป็นผู้ดูแลผลประโยชน์สาธารณะเพื่อคนในชุมชน เมือง รัฐ นั้นเรียกว่า ตัวแทนสาธารณะ ในทางตรงข้าม การกระทำดังกล่าวเพื่อประโยชน์ส่วนตัวย่อมกลายเป็นตัวแทนเอกชน การกระทำและการตัดสินใจดังกล่าวของตัวแทนนั้นมีความสำคัญอย่างมากต่อการเป็นพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่ส่วนตัว ทั้งในกรณีการที่พื้นที่จะเป็นทรัพยากรสาธารณะหรือส่วนตัวโดยที่มีการควบคุมผ่านตัวแทนนั่นเอง พื้นที่สาธารณะและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่อยู่ภายในพื้นที่เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องได้รับการดูแลเพื่อสาธารณะโดยภาครัฐ ในขณะที่พื้นที่ของเอกชนและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ บนพื้นที่ก็ต้องได้รับการควบคุมดูแลจากภาคเอกชน

หลักเกณฑ์สุดท้าย คือ ผลประโยชน์ ในมิติของความแตกต่างของสาธารณะและส่วนตัวเป็นความเกี่ยวเนื่องกับสถานภาพของคนและหรือกลุ่มคนที่ได้รับผลประโยชน์บางอย่าง หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการได้รับผลประโยชน์จากพื้นที่ในฐานะที่เป็นเจ้าของทรัพยากร จากการนิยามผลประโยชน์ในแนวคิดดังกล่าวนี้ มีผลต่อการกำหนดกลุ่มผู้ใช้ ผู้ที่สามารถเข้าถึงพื้นที่ได้ในแง่ของการเป็นทรัพยากร ทั้งที่ได้รับผลประโยชน์และเสียผลประโยชน์ที่สัมพันธ์กับทั้ง 3 หลักเกณฑ์ในการพิจารณาถึงความแตกต่างระหว่างสาธารณะและส่วนตัว ที่นำไปสู่การนิยามที่เป็นไปได้ของพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัว ที่นำไปสู่การนิยามความเป็นสาธารณะในลำดับต่อไป

ความเป็นสาธารณะของพื้นที่สาธารณะเชิงกายภาพ (Publicness of Physical Public Space)

แนวความคิดของความเป็นสาธารณะเป็นการอ้างอิงถึงคุณลักษณะทางกายภาพของพื้นที่และลักษณะพฤติกรรมทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับผู้คนในพื้นที่ (Forrest and Paxson, 1979) พื้นที่สาธารณะมีระดับของความเป็นสาธารณะที่แปรผันตามลักษณะของการครอบครองและการจัดการของผู้มีส่วนร่วมในพื้นที่ที่มีความหลากหลายที่รวมถึงทั้งช่วงอายุ เพศ กลุ่มชาติพันธุ์ ระดับชนชั้น รวมถึงกลุ่มคนอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์ในเชิงพฤติกรรมในสังคม

จากการศึกษาทางวิจัยที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่า ความเป็นสาธารณะของพื้นที่สาธารณะนั้นมีแนวโน้มลดลงอย่างเห็นได้ชัดอย่างต่อเนื่อง ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบโดยตรงต่อการสูญเสียปฏิสัมพันธ์กันทางสังคมภายในเมืองอย่างมาก จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่สาธารณะนั้นยืนยันว่า พื้นที่สาธารณะนั้นไม่ได้ทำให้เกิดการพัฒนาเพียงแค่สภาพแวดล้อมทางกายภาพของเมืองให้ดีขึ้น แต่ยังสามารถส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้คนในเมืองได้เป็นอย่างดี (Compton, 1993; Llyod and Auld, 2003; Logan and Molotch, 1987; Madanipour, 2003; Young, 1990) ซึ่งจะเห็นว่าทัศนคติเกี่ยวกับการที่พื้นที่จะเป็นพื้นที่สาธารณะที่มีคุณค่าได้นั้น ต้องเป็นพื้นที่ที่สามารถเปิดโอกาสให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและมีการแลกเปลี่ยนกันทั้งเชิงความหมายและเชิงคุณค่าทางวัฒนธรรม

พื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัวนั้นแยกออกจากกันไม่ได้ หรือเป็นเหมือนองค์ประกอบซึ่งกันและกันที่อยู่ภายในเมืองในฐานะพื้นที่ทางกายภาพของเมืองซึ่งปรากฏอยู่ในหลายๆ รูปแบบ เช่น ถนน ตลาด ลานพลาซ่า ลานเมือง สวนสาธารณะ เป็นต้น ซึ่งแต่ละพื้นที่ต่างมีลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกัน โดยทั่วไปแล้วพื้นที่ที่ถูกใช้และทำหน้าที่เชื่อมระหว่างกลุ่มอาคารและกิจกรรมต่างๆ ในเมืองเข้าด้วยกัน อย่างที่ สตีเวน คาร์ (1992: 30) กล่าวว่า ถนนเป็นส่วนประกอบหนึ่งของระบบการสื่อสารของเมือง ในที่นี้ความหมายของวัตถุที่เคลื่อนที่ รวมถึงคนและข้อมูลที่มีการเคลื่อนจากตำแหน่งหนึ่งไปอีกตำแหน่งหนึ่ง ที่มากไปกว่านั้น พื้นที่ยังรองรับชีวิตสาธารณะทั้งในเชิงสัญลักษณ์

และหน้าที่ใช้สอยไปพร้อมกัน โดยทั่วไปพื้นที่สาธารณะทางกายภาพนั้นถูกนิยามถึงการเข้าถึง (Accessibility) ซึ่งเป็นการรับรู้ถึงธรรมชาติเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Nature) ของพื้นที่ กิจกรรมต่างๆ (Activities) ผลประโยชน์ (Interest) สิทธิ (Right) ของผู้คนในพื้นที่ที่แสดงถึงตำแหน่งที่ตั้ง (Location) และการออกแบบ (Design) ของพื้นที่ ส่วน เบร์โตโรนี (Bertoloni, 2003: 31) กล่าวว่าพื้นที่สาธารณะที่เป็นพื้นที่ที่ผู้คนมากมายเข้ามาสู่พื้นที่และสามารถทำกิจกรรมที่มีความแตกต่างกันได้ ซึ่งในประเด็นของการเข้าถึงสามารถศึกษาทำความเข้าใจได้ผ่านทั้ง 4 เกณฑ์; การเข้าถึงทางกายภาพของพื้นที่ การเข้าถึงกิจกรรม การเข้าถึงข้อมูล และการเข้าถึงทรัพยากร³

ภาพที่ 1 จัตุรัสเทียนอันเหมินอันเป็นพื้นที่สาธารณะแบบดั้งเดิมของจีน ซึ่งรองรับกิจกรรมของผู้คนทั้งการพักผ่อน และทางการเมือง

ที่มา: http://dailysignal.com/wp-content/uploads/150604_Tian3_feature.jpg

ภาพที่ 2 Time Square พื้นที่สาธารณะในย่านธุรกิจกลางเมือง ซึ่งรองรับกิจกรรมของผู้คนทั้งการพักผ่อน และเทศกาลเมือง

ที่มา: <http://dadarocks.com/wp-content/uploads/2015/12/TSq15-Horizontal-5x7.jpg>

ในบริบทปัจจุบัน การวิเคราะห์พื้นที่สาธารณะเพื่อประเมินความเป็นสาธารณะนั้นเป็นเรื่องที่ซับซ้อน เนื่องจากพื้นที่นั้นประกอบด้วยปัจจัยที่หลากหลาย โดยธรรมชาติที่แท้จริงของพื้นที่สาธารณะนั้นสามารถแปลงพื้นที่เองให้เป็นที่แห่งที่เชิงอำนาจ เช่น กลายเป็นพื้นที่ของการประท้วงและยังเป็นพื้นที่สำหรับการเฉลิมฉลองของคนในเมืองได้ (Davison, 1994: 4-9) เนื่องจากพื้นที่นั้นมีศักยภาพของการใช้สอยโดยที่ผู้คนมารวมตัวกันเพื่อแสดงออกตามวัตถุประสงค์แต่ละกลุ่มคนผ่านพื้นที่ตัวแทน ในขณะที่เดียวกันยังเป็นการใช้สอยพื้นที่ในลักษณะพื้นที่เชิงสัญลักษณ์

³ Habermas, 1989: 1.

ที่แสดงถึงการปรากฏตัวของกลุ่มคนในพื้นที่ ซึ่งในประเด็นของการเปิดให้เข้าถึงของพื้นที่ จึงเป็นการแสดงถึงความ เป็นสาธารณะนั่นเอง

ปัจจัยอื่นๆ ของความเป็นสาธารณะหรือความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ที่สามารถพิจารณาได้จากการรับรู้ของ ผู้ใช้งานหรือประสบการณ์ของพื้นที่ขึ้นอยู่กับความเป็นสถานที่ กิจกรรม ผู้ใช้พื้นที่ที่จะสร้างความเป็นสาธารณะของพื้นที่ สาธารณะ ยกตัวอย่าง ลานที่เป็นพื้นที่สาธารณะที่รองรับการใช้งานเพื่อสาธารณชน แต่เมื่อมีคนหรือกลุ่มคนที่จับ กลุ่มย่อยเพื่อคุยกันหรือทำกิจกรรมเฉพาะกลุ่ม ลานนั้นจะรองรับการเป็นพื้นที่ส่วนตัวด้วยไปพร้อมกัน ซึ่งในกรณีนี้ ชี้ให้เห็นว่าระดับความเป็นสาธารณะหรือระดับความเป็นส่วนตัวของพื้นที่นั้น มีเงื่อนไขทั้งจากการรับรู้และวิธีการมอง พื้นที่ของผู้ใช้และบริบทที่เกี่ยวข้อง

นอกจากปฏิสัมพันธ์ของผู้ใช้และประสบการณ์ที่กล่าวข้างต้น ที่เป็นปัจจัยในการรับรู้ความเป็นสาธารณะ ยังต้องคำนึงถึงในทางภาคปฏิบัติที่มีปัจจัยทางด้านกฎหมายและข้อบังคับ ที่มีอิทธิพลต่อความเป็นสาธารณะในการ จัดการพื้นที่ อย่างที่ สตีเวน คาร์ (1992) ระบุว่าความเป็นสาธารณะประกอบด้วยสิทธิเหนือพื้นที่ 5 ประการดังนี้ (1) สิทธิในการเข้าถึงและอยู่ในพื้นที่สาธารณะ (2) สิทธิเสรีภาพในการกระทำกิจกรรมในพื้นที่สาธารณะ (3) สิทธิใน การเรียกร้องและใช้ทรัพยากรในพื้นที่สาธารณะ (4) สิทธิในการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงพื้นที่สาธารณะ (5) สิทธิในการ เป็นเจ้าของพื้นที่สาธารณะ ซึ่งการเข้าถึงเป็นส่วนประกอบหลักที่ชัดเจนของพื้นที่สาธารณะ ซึ่งเมื่อพิจารณาในเรื่อง ของสิทธิในการเข้าถึงนั้น นำไปสู่ประเด็นว่าใครควบคุมพื้นที่และการกำหนดว่าใครบ้างจะได้รับอนุญาตใช้พื้นที่ที่ได้ ดังนั้น จากหลายๆ ปัจจัยในการวิเคราะห์แนวคิดความเป็นสาธารณะ จะเห็นได้ว่าปัจจัยการเข้าถึงพื้นที่สาธารณะ เชิงกายภาพ จึงเป็นปัจจัยที่ชัดเจนที่สุดในการศึกษาถึงการเพิ่มหรือการลดความเป็นสาธารณะของพื้นที่ และยังคงครอบคลุมมิติทางกายภาพในนิยามที่เป็นอาณาบริเวณสาธารณะด้วย

นอกจากนี้ สตีเวน คาร์ (1992) ยังแบ่งประเด็นการเข้าถึงเป็น 3 ส่วน ดังนี้ (1) การเข้าถึงเชิงกายภาพ (2) การเข้าถึงทางการมองเห็น (3) การเข้าถึงเชิงสัญลักษณ์ ในการเข้าถึงเชิงกายภาพเป็นการอ้างอิงถึงสภาพแวดล้อม ทางกายภาพ และลักษณะทางเข้าสู่สถานที่ที่ทุกๆ คนใช้สอยได้ ที่แสดงถึงทางเข้าโดยมีการออกแบบที่เป็นรูปธรรมที่ ชัดเจน เช่น การออกแบบทางเดินเท้าและทางลาดสำหรับผู้พิการและผู้สูงอายุ เป็นต้น

ภาพที่ 3 Union Square เมือง New York แสดงการเข้าถึงเชิงกายภาพโดยอาศัยหลักเกณฑ์พื้นที่สาธารณะเปิด สำหรับทุกคน

ที่มา: http://clampart.com/wp-content/uploads/2013/06/Wilkes_Union-Square.jpg

ภาพที่ 4 สนามหลวงและลานพลาซ่าในกรุงเทพมหานคร แสดงลักษณะของการเข้าถึงพื้นที่ทางการมองเห็น เป็นการเพิ่มศักยภาพให้กับพื้นที่สาธารณะในระดับเมืองให้เกิดรับรู้ได้ดีจากระยะไกล
ที่มา: http://thaiviewer.com/wp-content/uploads/2014/09/DSC_0118-1024x697.jpg

ภาพที่ 5 ลาน St. Peter's Square เมือง Vatican City แสดงถึงการเป็นพื้นที่สาธารณะตัวแทนเชิงสัญลักษณ์ เห็นได้จากอาคารทางศาสนาและสภาพแวดล้อมถูกสร้างขึ้นเพื่อสร้างความทรงจำร่วมกันของทุกคนในเมืองและนักท่องเที่ยว
ที่มา: <http://www.stpetersbasilica.info/Exterior/Obelisk/Winds/StPetersSquare-Rome-fromDome.jpg>

การเข้าถึงทางการมองเห็นได้จากภายนอกและรู้สึกปลอดภัยและเชื่อใจ ทำให้คนเกิดการรับรู้ในการเข้าสู่พื้นที่ ส่วนการเข้าถึงเชิงสัญลักษณ์เป็นการเพิ่มการเข้าถึงทางสังคมที่แสดงถึงนัยทางสังคม คนในสังคม การออกแบบและการจัดการที่สามารถมองเป็นองค์ประกอบทางสังคมซึ่งสะท้อนการคัดสรรว่าใครได้รับการต้อนรับและปฏิเสธในการเข้าสู่พื้นที่นั้น นอกจากนั้นในมุมมองของ เทดเซลล์ และ โอซี (Tiedsell and Oc, 1998) ยังสามารถตั้งข้อสังเกตได้ว่าสภาพแวดล้อมเดียวกันที่ประกอบด้วยการสร้างพื้นที่ที่เป็นส่วนตัวและหรือการรวมกลุ่มกันนั้น มีผลต่อการรับรู้ได้หลายด้าน เช่น การรวมกันของกลุ่มคนบางกลุ่มที่ไม่พึงประสงค์ ทำให้เกิดความรู้สึกคุกคามต่อกลุ่มคนอื่นๆ ได้ ในทางกลับกัน หากการรวมตัวของกลุ่มคนที่มีระดับ หรือประเภทกิจกรรมที่ใกล้เคียงกันทำให้รู้สึกปลอดภัยและเชื่อใจในการเข้าสู่พื้นที่ได้เช่นกัน

การเข้าถึงกิจกรรมและการเข้าถึงข้อมูลยังเป็นส่วนประกอบของการเข้าถึง ที่จะทำให้เกิดการนิยามพื้นที่สาธารณะในฐานะที่เป็นสถานที่ซึ่งเปิดโอกาสให้เกิดกิจกรรมต่างๆ รวมถึงการเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนโต้แย้งกันได้ในลักษณะของการแสดงออกบนพื้นที่สาธารณะ อย่างที่ มูเกอร์ อัคร์ (Akkar, 2004) ได้กล่าวไว้ในประเด็นของพื้นที่สาธารณะใหม่ (New-Generation Public Spaces) ว่าเป็นกระบวนการพัฒนาของพื้นที่สาธารณะที่เกิดขึ้นใหม่ซึ่ง

สัมพันธ์กับการเข้าถึงผลประโยชน์และข้อมูลของพื้นที่สาธารณะที่มีความเชื่อมโยงโดยตรงกับผู้กระทำในลักษณะสาธารณะหรือส่วนตัว (Public/ Private Actors) บนพื้นที่สาธารณะ ทำให้เห็นว่าพื้นที่สาธารณะนั้นไม่ได้แสดงออกถึงเพียงแค่การเป็นพื้นที่สาธารณะเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีการดำรงอยู่ของคู่ตรงข้ามอย่างพื้นที่ส่วนตัว ซึ่งหากมองจากประเด็นที่ทำการศึกษาทบทวนถึงลักษณะการเข้าถึง ลักษณะตัวแทน และผลประโยชน์บนพื้นที่ ทำให้มองเห็นข้อควรพิจารณาเชิงเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่สาธารณะภาครัฐและพื้นที่สาธารณะที่มีภาคเอกชนดูแลจัดการนั้น ย่อมมีความแตกต่างในการนิยามความเป็นสาธารณะในบริบทชุมชนเมือง

บทส่งท้าย

จากที่กล่าวมา พื้นที่สาธารณะเป็นพื้นที่รวมตัวของกลุ่มคนที่สามารถเข้าถึงพื้นที่และพื้นที่นั้น มีความหลากหลายของทั้งกลุ่มคน กิจกรรม วัตถุประสงค์ต่างๆ ของการใช้พื้นที่ที่มีปฏิสัมพันธ์กันในสังคม ที่สะท้อนถึงลักษณะเฉพาะของแต่ละชุมชนนั้นๆ ในการนิยามพื้นที่สาธารณะนั้นจึงควรพิจารณาเพิ่มเติมถึงพัฒนาการของพื้นที่ ลักษณะการใช้พื้นที่ การแสดงตัวตนผ่านพื้นที่ คุณค่าเชิงสังคม และลักษณะการเป็นสถานที่ในแต่ละช่วงเวลาของยุคสมัย จะเห็นได้ว่า มิติทางสังคมเมืองในปัจจุบันนั้นมีผลอย่างยิ่งในการนิยามความเป็นสาธารณะของพื้นที่สาธารณะทางกายภาพ ที่ไม่สามารถปฏิเสธถึงการดำรงอยู่และปรากฏขึ้นของคู่ตรงข้ามอย่าง “สาธารณะ” และ “ส่วนตัว” บนพื้นที่สาธารณะทางกายภาพที่ต้องพิจารณาร่วมกับเกณฑ์ของการเข้าถึง ตัวแทน ผลประโยชน์ ดังนั้นการศึกษาแนวคิดความเป็นสาธารณะในบทความนี้ ซึ่งมุ่งเน้นจากจุดเริ่มต้นของพื้นที่ทางกายภาพร่วมกับพื้นที่สาธารณะทางสังคมในบริบทเมืองสมัยใหม่นั้น เห็นประเด็นในการมองพื้นที่สาธารณะทั้งภาครัฐและเอกชนในฐานะที่เป็นทรัพย์สินสาธารณะกับทรัพย์สินเอกชนในเชิงเปรียบเทียบไปพร้อมกัน เพื่อขยายแนวคิดของความเป็นพื้นที่สาธารณะอันเป็นประโยชน์ต่อทั้งภาควิชาการและภาคปฏิบัติ ในการพิจารณาและการออกแบบพื้นที่สาธารณะทางกายภาพของบริบทเมืองสมัยใหม่ที่สอดคล้องและเหมาะสมในสังคมไทยต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ไชศรี ภัคดีสุขเจริญ. 2547. “วาทกรรมของเมือง ผ่านโครงสร้างเชิงสัญญาณ”. วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. (ฉบับที่ 2): หน้า 63-76.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอสถ. 2554. วาทกรรมการพัฒนา อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- สิริพร สมบูรณ์บุรณะ. 2547. “สภาวะของปริมณฑลสาธารณะในกรุงเทพมหานคร”. ใน การสัมมนาทฤษฎีสังคมกับการปฏิรูปสังคมและสุขภาพ. 4-5 พฤศจิกายน 2547. (อัดสำเนา). กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.
- สันต์ สุวัจนราภินันท์. (บรรณาธิการ). 2557. ว่าด้วยทฤษฎีสถาปัตยกรรม: พื้นที่สาธารณะและพื้นที่ทางสังคม. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Akkar, Z.M. 2004. “New-generation public spaces - How ‘inclusive’ are they?”. In the proceedings of Open Space: People Space Conference, Edinburgh, Scotland, 27-29 October 2004. Edinburgh: The Hub.
- Arendt, H. 1998. **The Human Condition**. Chicago: The University of Chicago Press.

- Benn, S.I. and Gerald F.G. Eds. 1983. **Public and Private in Social Life**. New York: St. Martin's Press.
- Bertolini, L and Martin D. 2003. "Mobility Environments and Network Cities". **Journal of Urban Design** 8, no.1: 27-43.
- Brill, M. 1989. "Transformation, Nostalgia, and Illusion in Public Life and Public Place". In Altman, I. and Zube, E. pp. 7-29. **Public Places and Spaces**, New York and London: Plenum Press.
- Brooke, J.L. 1998. "Reason and Passion in the Public Sphere: Habermas and the Cultural Historians". **Journal of Interdisciplinary History**, 29(1): 43-67.
- Carr, S., Francis, M., Rivitin, L.G. and Stone, A. 1992. **Public Space**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Davison, G. 1994. "Public Life and Public Space: A Lament for Melbourne City Square". In **Historic Environment** 11(1): 4-9.
- Dijkstra, L. 2000. "Public Spaces: A Comparative Discussion of the Criteria for Public Space". In **Constructions of Urban Space: Research in Urban Sociology** edited by Ray Hutchison, 1-22. Stamford, Connecticut: JAI Press.
- Francis, M. 1989. "Control as a Dimension of Public Space Quality". In Altman, I and Zube, E. (Edited). **Public Places and Spaces** pp. 147-172. New York: Plenum Press.
- Goodsell, C.T. 2003. "The Concept of Public Space and Its Democratic Manifestations". **The American Review of Public Administration**. 33(4): 361-383.
- Habermas, Jürgen. 1992. **The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society**. Cambridge: Polity Press.
- Jacobs, J. 1994. **The Death and Life of Great American Cities**. New York: Penguin Books.
- Killian, T. 1998. "Public and Private, Power and Space". In Smith, J.M. and Light, A. pp. 115-134. **Philosophy and Geography II: The Production of Public Space**. New York: Rowman and Littlefield Publishers.
- Lofland, L.H. 1973. **A World of Strangers; Order and Action in Urban Public Space**. New York: Basic Books.
- Low, S. 2000. **On the Plaza: The Politics of Public Space and Culture**. Austin: University of Texas Press.
- Madanipour, A. 1996. "Understanding Urban Space". In **Design of Urban Space: An Inquiry into a Socio-Spatial Process**. pp. 3-30. New York: Wiley.
- _____. 2003. **Public and Private Spaces of the City**. London: Routledge.
- Sennett, R. 1992. **The Fall of Public Man**. New York: W. W. Norton.
- Tiedsell, S. and T. Oc. 1998. "Beyond 'fortress' and 'panoptic' Cities. Towards a Safer Urban Public Realm". **Environment and Planning B: Planning and Design**. 25(5): 639-655.
- Vernez-Moudon, A. 1991. **Public Streets for Public Use**. New York: Columbia University Press.

